

İNANÇ VE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ BAĞLAMINDA İSLÂM'IN KILIÇ ZORUYLA YAYILDIĞI İDDİALARINA KARŞI İMAM MÂTÜRÎDÎ'NİN YAKLAŞIMI

Recep ÖNAL*

Özet:

Kur'an, Gayr-ı Müslimlere ilişkin istedikleri inançları özgürce seçebilmeleri ve yaşayabilmeleri için pozitif bir tutum sergilenmiştir. Bununla birlikte Müslümanlara, insanlığın huzurunu bozdukları için başta Arap müşrikleri olmak üzere Gayr-ı Müslimlere karşı savaşmaları da emredilmiştir. Tefsir literatüründe "kital ve seyf ayetleri" olarak bilinen ayetlerin İslâm'ın insanlar için benimsediği din hürriyetiyle nasıl bağdaştırılacağı meselesi tartışmalara neden olmuştur. Özellikle bu tür ayetlerden hareketle İslâm'da din özgürlüğünün olmadığı, İslâm'ın kılıç zoruyla yayıldığına yönelik iddialarda bulunulmuştur. Bu iddialar karşısında Müslüman âlimler İslâm'ın barış dini olduğu, bu nedenle dinde zorlamanın olamayacağı hususu üzerinde durarak, ileri sürülen iddialara cevap vermeye çalışmışlardır.

Bu makalede İmam Mâtürîdî'nin seyf ve kital ayetlerini nasıl yorumladığı ve İslâm'ın kılıç zoruyla yayıldığı iddialarını nasıl değerlendiği ele alınacaktır. İmam Mâtürîdî Te'vîlât'ın farklı yerlerinde bu konuya ayrıntılı olarak temas etmiş, bununla ilgili iddiaları naklederek aklî ve naklî delillerle çürütmeye çalışmıştır. Ayrıca bu tür ayetlerinin nasıl yorumlanması gerektiğine ilişkin önemli değerlendirmelerde bulunmuştur.

Anahtar Kavramlar: Mâtürîdî, Din Özgürlüğü, Savaş, Seyf, Gayr-ı Müslim

Maturidi's Approach to the Assertion Claiming that Islam Had Been Spread by Force of Sword in the Context of Freedom of Faith and Thought

Abstract:

Quran adopts a positive attitude towards Non-Muslims, due to they can choose the religion that wish to follow and live it freely. On the other hand, Muslims were commanded to fight with Non-Muslims, especially the Arabian polytheists because of making humanity restless and peaceless. In tafseer literature, there has been a controversy on how to be associated the 'kital' and 'seyf' verses with the freedom of faith that Islam suggests to people. By citing these verses, many assertions have been made claiming that Islam was spread by the force of sword and it has no freedom of faith. As an answer to these assertions, Muslim scholars have stressed the fact that Islam is a religion of peace, thus there is no compulsion in Islam.

This article focuses on the interpretations of Maturidi on 'kital' and 'seyf' verses, and also against the claim that Islam was spread by the force of sword. Maturidi draw a detailed framework in his book Te'vîlât and tried to refute this claim with rational evidences and Islamic citations. Also he made significant assessments on how to interpret these verses.

Keywords: Maturidi, Freedom of Faith, War, Sayf (Sword), Non-Muslims

* Yrd. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Giriş

Genel olarak Kur'an'a baktığımızda İslâm dışı din mensuplarına yönelik, ilk bakışta çelişkili gibi görünen ayetlerin varlığına şahit olmaktayız. Örneğin kimi ayetlerde Müslümanlara, İslâm'a inanmayanlarla barış içinde yaşamaya yönelik tavsiyelerde bulunulurken¹ bazen bu kimselere karşı savaşla mücadele edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.² Bazen de bu mücadelenin hikmet ve güzel öğütle olması gerektiği ifade edilmektedir.³

Söz konusu bu ayetler gerekçe gösterilerek, kimileri İslâm'ın zorla yayıldığını iddia etmiş, kimileri de tam aksini savunmuştur. Biz burada bu tartışmaları⁴ uzun uzadıya anlatmaktan ziyade Mâtürîdî'nin bu tür ayetleri nasıl değerlendirdiğini ve iddiaları nasıl cevaplandırıldığını tespit etmeye çalışacağız.

I. Mâtürîdî'ye Göre İslâm'ın Kılıç Zoruyla Yayıldığına Yönelik İddialar

Mâtürîdî, İslâm'ın kılıç zoruyla yayıldığına dair ileri sürülen iddialara yönelik cevap ve eleştirilerine *Te'vîlât'ın* farklı yerlerinde yer verir. Mâtürîdî, konuyla ilgili iddia ve itirazları herhangi bir din, mezhep veya grup ismi belirtmeksizin nakleder ve her birini ayrıntılı olarak cevaplandırmaya çalışır. Mâtürîdî'nin verdiği bilgilerden hareketle bu iddia ve itirazları maddeler halinde şu şekilde özetleyebiliriz:

(1) Siz (Müslümanlar) kâfirlerle inkâr etmelerinden dolayı savaşıyorsunuz.

(2) Siz kâfirlerle inkârları sebebiyle savaşıyorsunuz, size bir şey (cizye) verilerse savaşı bırakıyorsunuz.

(3) Kâfirlerle savaşınız, dünyalık için değil de inkâr etmelerinden dolayı olsaydı, size verdikleri bir şeyden dolayı onlarla savaşmaktan caymaz, iman edinceye kadar onlara karşı savaşa devam ederdiniz.

1 el-Bakara, 2/256; el-Mâide, 5/48; el-Kâfirûn, 106/1-6.

2 el-Bakara, 2/190; en-Nisâ, 4/84; el-Enfâl, 8/39; et-Tevbe, 9/13, 29; el-Hac, 22/39.

3 el-Ankebût, 29/46; en-Nahl, 16/125.

4 Konuyla ilgili tartışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. M. Ali Kapar, *Hz. Muhammed'in Müşriklerle Münasebeti*, İlim Yay., İstanbul 1987; Muhammed Ammâra, *Laiklik ve Dini Fanatizm Arasında İslâm Devleti*, çev.: Ahmet Karababa, Endülüs Yay. İstanbul 1991; M. Hüseyin Fadlallah, *İslâm ve Kuvvetin Mantiği*, çev.: Vahdettin İnce, Yöneliş Yay. İstanbul 1997; Ahmed Keleş, "Cihâd-Kılıç-Tebliğ Bağlamında İslâm'ın Yayılışı", *Cahiliyye Toplumundan Günümüze Hz. Muhammed Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri*, Yöneliş Yay., Ankara 2007, ss. 249-280; Saffet Köse, "Cihad Şiddete Referans Olabilir Mi?", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Konya 2007, c. 9, ss. 37-70.

(4) Eğer inkârlarından dolayı savaşmış olsaydınız, erkeklerle savaştığınız gibi kadınlarla da savaşırdınız. Çünkü her ikisi de inkârda şer'an eşittirler.

(5) Eğer kâfirlerle savaş bir hikmet gereği ise ve bunu emreden (Allah) de hikmet sahibi ise, bütün insanlar bu konuda eşit olurdu. Zira bu konuda hiçbir kimse affedilmez, iman (İslâm'ı kabul etmeleri) dışında kendilerinden bir şey (cizye) de kabul edilmez, bu nedenle de onlarla savaşmaktan asla geri durulmazdı.⁵

(6) Müslümanların görevi el-Fetih 48/16. ayetinde ifade edildiği üzere kâfirlerle Müslüman oluncaya kadar savaşmaksa, bu onların zorla Müslüman yapılması anlamına gelmez mi? Hz. Peygamber de: "İnsanlar, Allah'tan başka ilah yoktur! deyinceye kadar onlarla savaşmakla emrolundum" buyurmaktadır.⁶ Buna göre eğer onlar kılıç korkusundan dolayı Müslüman olurlarsa Müslümanlıkları gerçekte değil sözde/görünürde olacaktır. Aynı şekilde inkâra zorlanan kişinin, diliyle inkârcıda gerçekte değil sözde olacaktır. Buna göre baskı ve zorlamayla Müslüman olanla baskı ve zorlamayla inkâr edenin durumu hüküm itibarıyla aynı değil midir? Ya da bu iki durum arasında herhangi bir fark var mıdır?⁷

(7) Ehl-i Kitap ve Mecûsîlerden cizye alınırken, Arap Müşriklerinden cizye kabul edilmemesinin sebebi nedir?"⁸

(8) Gay-ı Müslime karşı güzel mücadele edilmesini öğütleyen ayetler, seyf ayetleriyle nesh edilmiştir. Bu nedenle bu tür ayetlerin bir hükmü kalmamıştır.⁹

5 Ebu Mansur el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, edit.: Bekir Topaloğlu, Daru'l-Mîzân, İstanbul 2004- 2010, c. VI, s. 330. Bu çerçevede günümüzde de müstesrikler tarafından da benzer iddialar ileri sürülmektedir. Bu iddialar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ignaz Goldziher, *el-Akâdeve's-Şerâfi'l-İslâm*, Kahire 1959, s. 27 vd.; Bernard Lewis, *İslam'ın Siyasal Dili*, çev.: Fatih Taşar, Rey Yay., Kayseri 1992, s. 115,111; İbn Warraq, *Why I Am Not a Muslim*, New York 2003, s. 217-218; Rudolph Peters, *İslam ve Sömürgecilik, Modern Zamanlarda Cihad Öğretisi*, çev.: Süleyman Gündüz, İstanbul 1989, s. 179-180; Macid Haddûrî, *İslam Hukukunda Savaş ve Barış*, çev.: Fethi Gedikli, Yöneliş Yay., İstanbul 1999, s. 62-63; E. Royston Pike, "Jihad", *Encyclopaedia of Religionand Religions*, London 1951, s. 212.

6 Hadisin farklı varyantları için bk. Buhârî, *es-Sahîh*, İman 17; Müslim, *es-Sahîh*, İman 8; Tirmizî, *Sünen*, İman 1, 2.

7 Mâtürîdî, *Te'vîlât*, c. VIII, s. 198.

8 Mâtürîdî, *Te'vîlât*, c. VI, s. 331.

9 Mâtürîdî, *Te'vîlât*, c. II, s. 160; VI, 256-257; XI, 129-130.

II. İmam Mâtürîdî'nin İslâm'ın Kılıç Zoruyla Yayıldığı İddialarına Yaklaşımı

Mâtürîdî, yukarıda naklettiği iddialara cevap vermek için savaşın gerekçelerine temas eder ve iddiaları aklî ve naklî deliller kullanarak tek tek cevaplandırmaya çalışır. Bu bağlamda o, savaşın amacı, hikmetleri ve gerekçeleri üzerinde ayrıntılı olarak durur. Mâtürîdî'nin yaptığı açıklamalarından hareketle konuyu nasıl ele aldığını ve yapılan itirazlara nasıl cevap verdiğini maddeler halinde şu şekilde izah edilebiliriz:

1. Mâtürîdî'ye Göre Savaşın Hikmet ve Gerekçeleri

İslam âlimleri savaşın meşru sayılabilmesi için hukukî ve ahlâkî açıdan bir takım temel şartlar belirlemişler, bunlara uygun olmayan savaşları ise meşru kabul etmemişlerdir. Belirlenen bu şartlar arasında savaşta Allah rızasının gözetilmesi, Müslümanlara yönelik saldırılara karşı onları savunulması inananlarayapılan baskı, eziyet ve zulümlerin ortadan kaldırılması, savaşta aşırıya kaçarak herhangi bir tecavüzde/saldırganlıkta bulunulmaması, savaşın maddi çıkar sağlamaya yönelik olmaması, insanları zorla İslam'ı kabul ettirmeye yönelik olmaması, kâfirlerle yapılan anlaşmalara riayet edilmesini sayabiliriz.¹⁰

Mâtürîdî de bu temel kriterlerden hareketle bu konuyu ele almış, *Te'vîlât*'ın değişik yerlerinde naklettiği itirazlara savaşın amacı, hikmeti ve gerekçeleri bağlamında cevap vermeye çalışmıştır. Onun açıklamalarından hareketle konuya ilgili görüşlerini müstakil başlıklar altında şu şekilde özetleyebiliriz:

a. İslam'ı inkâr savaş gerekçesi olarak görülemez

İnkâr ve küfrün savaş sebebi olmadığına dikkat çeken Mâtürîdî'ye göre kâfirlerle inkârları sebebiyle savaşılmaz. Aksine İslam'ın yayılmasını ve yaşanmasını engellenmeye çalışılmaları durumunda kendileriyle savaşılır. Ayrıca bu savaşa en son çare olarak başvurulur. Zira savaş ilan edilmeden önce karşı taraf öncelikle İslam'a davet edilir. Kabul ederlerse kendileriyle

10 Muhammed Hamidullah, *İslam'da Devlet İdaresi*, çev.: Hamdi Aktaş, Beyan Yay., İstanbul 2007, s. 206; Ammara, *Laiklik ve Dini fanatizm*, s. 149; Muhammed Ebû Zehra, *İslam'da Savaş Kavramı*, çev.: Cemal Karaağaçlı, Fikir Yay., İstanbul 1985, s. 40-47; Ahmet Yaman, *İslam Devletler Hukukunda Savaş*, Beyan Yay., İstanbul 1998, s. 79; Keleş, "Cihâd-Kılıç-Tebliğ Bağlamında İslâm'ın Yayılışı", *Cahiliyye Toplumundan Günümüze Hz. Muhammed Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri*, s. 18.

savaşılmaz ve İslam'ı kabul etme anlamında onlara hiçbir şekilde baskı da uygulanmaz.¹¹ Dolayısıyla ona göre mutlak anlamda küfür veyadin farklılığı savaş sebebi olamaz. Bu nedenle Müslüman olmayanlara sırf inançsızlıkları sebebiyle savaş açılmaz.

b. Kâfirlere karşı savaş Müslümanlara yönelik saldırılara karşı koyma ve savunma amaçlı olmalıdır.

Mâtürîdî'ye göre savaş, karşı tarafın savaş açması ve saldırması durumunda kendini savunmak için yapılır.¹² Nitekim et-Tevbe 9/36. ayetinde belirtildiği gibi kâfirler tarafından Müslümanlara karşı yapılan saldırılar söz konusu olduğunda kendileri ile savaşılır. Bu nedenle kâfirlere karşı yapılan savaşın gerekçelerden biri iddia edildiği üzere kâfirlerin İslam'ı inkâr etmelerinden dolayı değil, Müslümanların kendilerini savunma mecburiyetinde kalmalarıdır. Müslümanlar kendilerine yönelik saldırılar karşısında kendilerini korumanın dışında başka türlü hareket imkânı kalmadığı için savaşmışlardır. Bu açıdan Müslümanların kâfirlere yönelik bu tür savaşları savunmaya yöneliktir.¹³

Diğer taraftan Mâtürîdî, Allah Teâlâ'nın sebepsiz olarak Müslümanlara savaşmayı emredebileceğini, ancak böyle yapmadığını; ölüm, hayat ve bunun gibi dünyaya ait olan işleri belli sebeplere bağladığını belirtir. Buradan hareketle aynı durumun savaş için de geçerli olacağına, dolayısıyla karşı tarafa savaş açılabilmesi için bazı şartların oluşması gerektiğine dikkat çeker. Ona göre dünyayı imar etmek, fitne ve fesadın önünü alarak huzur ve güvenliği sağlamak, inananların maruz kaldığı baskı ve zulmü ortadan kaldırmak ve inançların özgürce yaşanabileceği bir ortam sağlamak karşı tarafa savaş açabilmek için aranan temel şartlar arasındadır.¹⁴

Bu açıklamalara göre diyebiliriz ki Allah-u Teâlâ, Müslümanlara kendilerinin ve diğer din mensuplarının inançlarını açıklama, anlatma ve

11 Mâtürîdî, *Te'vilât*, c. VI, s. 330.

12 Mâtürîdî, *Te'vilât*, c. III, s. 379.

13 Mâtürîdî, *Te'vilât*, c. III, s. 378-379; VI, 216, 260, 313-315; IX, 383.

14 Mâtürîdî, *Te'vilât*, c. III, s. 378-379; VI, 216, 260, 313-315; IX, 383. İslam dininin insanlara sunmuş olduğu din özgürlüğünün dört temel unsuru vardır. Bunlar şunlardır: (1) İman etme hürriyeti: İnsanların istedikleri dini serbestçe seçebilmeleri, (2) İbadet etme (amel) hürriyeti: inandıkları dinin emir ve yasaklarını özgürce yerine getirebilmeleri, (3) Tebliğ etme hürriyeti: dinin eğitim ve öğretimini serbestçe yapabilmeleri ve inancını yayabilmeleri, (4) Cemaat oluşturma: sosyal birlik kurabilmeleri (Saffet Köse, *İslam Hukuku Açısından Din ve Vicdan Hürriyeti*, İz Yay., İstanbul 2003, s. 15).